

IAZURI ȘI MORI LA TÎRGOVIȘTE

RADU GIOGLOVAN

Din vestigiile medievale de la Tîrgoviște se păstrează pe latura de nord-vest și nord-est un șanț cunoscut sub numele de Iazul morilor, pe care erau canalizate ape derivate din riul Ialomița.

Nu se cunoaște vechimea acestei lucrări hidrotehnice deoarece actele de danii sau cumpărări de mori nu fac nici o precizare asupra locului unde erau așezate. Cea mai veche mențiune despre existența unei mori la Tîrgoviște datează dintr-un document emis de Mihail Vodă pe vremea coregenței cu tatăl său Mircea cel Bătrîn (1409—1418), prin care dăruia mănăstirilor Cozia și Cotmeana 10 case din Tîrgoviște scutite de toate dările, afară de „birul și oastea și să lucreze la moară“. Era vorba de o moară domnească la Tîrgoviște, la care toți orășenii aveau obligația să lucreze. Printr-un alt act emis de Radu Praznaglava, la 19 iunie 1421, se întărea celor două mănăstiri printre alte danii și „la Tîrgoviște metohul și două mori și zece sălașe“¹. Despre ce fel de mori și despre locul unde erau așezate nu ni se dă nici o informare.

De existența unei astfel de lucrări pe cursul Ialomiței, în partea de nord a orașului Tîrgoviște amintește descrierea anonimă a călătoriei celor 100 de toscani participanți la luptele de la Tîrgoviște din octombrie 1595. Autorul arată că aliații înaintaseră pînă la sud de Tîrgoviște unde au rămas în noaptea de 16/17 octombrie, într-o poziție periculoasă, între garnizoana turcească din oraș, la nord și oastea lui Sinan pașa la sud, despre care nu se știa pînă unde se retrăsese. „Dimineața următoare a dezvăluit greșelile nopții trecute“ constatau aliații și s-a ales o poziție nouă, favorabilă, la nord de oraș, deoarece oastea aflîndu-se cu „fața spre cetate, aveau la stînga riul cu un zăgaz foarte mare, întărit cu trunchiuri foarte dese și la dreapta munții despre care am vorbit“². „Munții“ din dreapta nu erau decît terasa superioară a Ialomiței și dealurile Teișului din apropiere.

Indicația este prețioasă deoarece este prima mențiune despre existența unui zăgaz pe Ialomița lîngă Tîrgoviște încă din 1595, în ființă desigur mai dinainte, avînd în vedere moara domnească din documentul amintit, emis de Mihail Mircea și cele două mori ale mănăstirilor Cozia și Cotmeana de la începutul sec. al XV-lea.

¹ D.I.R., *Țara Românească*, București, 1953, nr. 39 și 63, p. 55 și 76.

² *Călători străini despre țările române*, III, București, 1971, p. 586, textul italian în Hurmuzaki, Documente, XII, p. 79—92.

Locul acestui zăgaz poate fi identificat pe teren la capătul de nord-vest al Șanțului cetății Tirgoviște, unde malul drept al Ialomiței prezintă o scobitură adincă în terasă, asemănător unui bazin de acumulare. În acest punct riul Ialomița întâlnește un bloc masiv de argilă și löss în marginea terasei înalte pe care este așezat orașul și este silit să-și schimbe direcția de la vest spre est față de cursul pe care l-a urmat pînă aci printre dealuri, de la nord spre sud. Pieptul masiv și înalt al blocului natural de pămînt forma totodată laturile de NV și SV ale bazinului de acumulare, celelalte laturi (NE și SE) fiind închise cu zăgazuri din trunchiuri groase de lemn, care nu puteau ajunge la înălțimea terasei din dreapta riului, orașul fiind asigurat împotriva oricăror inundații. Cînd apele veneau prea mari, mai ales primăvara la topirea zăpezilor se deschideau zăgazurile pentru cursul liber al riului iar apele excedentare se revărsau peste întăriturile de pe malul stîng al bazinului și al riului inundînd lunca Ialomiței.

Știrea cuprinsă în memoriul raguzanului Felix Petancici din anul 1502 că după Brașov, trecînd munții „ajungi la Tirgoviște, capitala românilor și reședința osebîtă a domnilor, inaccesibilă nu prin ziduri sau încinsă de întărituri, ci prin șanțuri, val și metereze întărite pe dinafară doar cu pari ascuțiți și este așezată între mlaștini care o închid cu păduri mocirloase și bălți așa că aproape toată regiunea de jur-împrejur este de netrecut“³, ne ajută să întregim cel puțin în parte imaginea conturului Tirgoviștei de la începutul sec. al XVI-lea.

Mărturia chiar indirectă și atît de sumară confirmă existența acestui zăgaz și pentru anul 1502 cînd Petancici își depunea memoriul regelui Ungariei. Parte din bălțile și mocirlele din jurul orașului erau provocate de revărsările bazinului de acumulare de la nord-vestul Tirgoviștei.

De altfel, după schimbarea direcției riul pare dezorientat și se ramifică în numeroase brațe de-a lungul Tirgoviștei unul dintre acestea, cel mai aproape de oraș, putînd fi întrebuițat pentru iazuri de mori, celelalte prezentînd primejdia de inec.

Ar mai trebui să avem în vedere și cantitatea de muncă depusă pentru realizarea Iazului mare al morilor. În afară de zăgăzuirea apelor în bazinul de acumulare pentru care s-au amenajat malurile riului și s-a întărit stavila din trunchiuri groase de copaci a fost necesară săparea unui șanț adînc de cel puțin 2 m și lat de cca. 5—6 m pe o lungime de aproape 5 km, pe sub malul drept al Ialomiței, de-a lungul Tirgoviștei, care încă din 1595 era descrisă ca fiind „longa et stetta — longo-l fiume“.

Mai tîrziu, în a doua jumătate a sec. XVII, Fr. Șoimirovici nota că Tirgoviște este așezată între două riuri din care unul se cheamă Ialomița, pe care se aflau multe mori, „dove sono molte molina“⁴. O cantitate atît de mare de muncă în condițiile tehnice ale sec. XIV—XV nu se poate imagina decît presupunînd o acțiune colectivă, a tuturor orășenilor. Caracterul de proprietăți individuale ale morilor nu ne permite însă atribuirea acestei lucrări unei hotărîri a obștei orașului ci mai curînd unei inițiative de autoritate. În acest caz Iazul mare al morilor din

³ *Călători străini despre țările române*, I, București, 1968, p. 444. Textul a fost preluat ad litteram de Sebastian Münster în *Cosmografia sa* tipărită prima oară în 1544. *Călători străini*, I, p. 504 și 508.

⁴ N. Iorga, *Călători, ambasadori și misionari*, 1899, p. 65—67.

Tirgoviște a fost construit după instalarea reședinței domnești la Tirgoviște, la sfârșitul sec. XIV sau începutul sec. XV.

Comentînd descrierea Tirgoviștei de către Felix Petancici autorii primului volum din colecția „Călători străini despre țările române“ constată că „s-ar părea că în arătarea sistemului de apărare folosind mlaștini înconjurătoare intră și oarecare împrumuturi relative la sistemul de apărare al Sibiului”.⁵ Întrucît în sistemul de apărare al Tirgoviștei ca și al Sibiului intrau și iazurile morilor s-ar putea presupune un împrumut de la Sibiu al construcției Iazului mare prin intermediul sașilor încă de la începuturile relațiilor negustorești ale acestor două orașe. Denumirea de iaz este însă elocventă și indică o proveniență locală rezultată din nevoile economice ale populației și dintr-o îndelungată tradiție de morărit. Pe vremea începuturilor orașului se vor fi înjghebat iazuri mici derivate din apele Ialomiței pentru fiecare moară. O dată cu creșterea populației și întinderea orașului în lungul riului s-au înmulțit și morile așa încît era necesară organizarea unui iaz comun și mare, capabil să facă față debitului de apă și totodată forței motrice necesare pentru învîrtirea tuturor roților de moară.

Documentele care se referă la morile de la Tirgoviște nu arată tipul acestora, amintind numai că erau mori de apă (vodinița în documentele slave). Întrucît tipul cel mai vechi al morii de apă este moara cu ciutură, în graiul local „cu făcaie“, care se mai păstrează încă pe cursul superior al Dimboviței, tipul acesta a fost folosit și de cele mai vechi mori de la Tirgoviște, cu una sau mai multe făcaie, fiecare învîrtind cite o piatră de moară. Roata cu palete presupune o perfecționare atît a sistemului de aducție a apei cît și angrenajelor de piese de la palete pînă la piatra de măcinat. S-a folosit de asemenea roata cu cupe pentru a se asigura constanța debitului de apă și creșterea forței metrice prin cădere la ciutură. Morile din ultimul timp de pe iazul de lîngă Tirgoviște erau acționate de roți cu palete sau de turbine.

Și la Tirgoviște terminologia morilor de apă, a vadurilor și a lucrărilor de aducție era aceeași ca și în celelalte părți ale țării, înscrisă în documentele emise din Tirgoviște și păstrată încă în graiul popular.

Iazul (vechi slav jazū) era atît bazinul de acumulare rezultat din stăvilirea cursului apei printr-un baraj din trunchiuri de copaci cit și brațul dirijat care curgea pe sub terasa orașului și acționa morile. În alte părți ale țării brațul pentru dirijarea apei se numește irugă cu rădăcina în latinescul irrigo- a uda, contaminat cu irrugo — a încreți, o urmă a îndelungatului bilinguism daco-romano-slav. Iazul era comun pentru toate morile dar nu orice loc putea fi folosit pentru moară. Locul bun de moară, chibzuit de „meșterul cumpănitor de apă“ se numea vad (lat. vadum) sau loc (lat. locus) de moară.

În anul 1697 domnul Constantin Brîncoveanu constata că Pascale, vornicul Tirgoviștei, cumpăraseră un loc de moară, în gura iazului, de la Zanfira, fata lui Dumitru Avănuș, dar nu-și făcuseră moara în vadul lui, unde cumpăraseră „și a pus moara mai jos, unde n-a fost vad niciodată și moara mănăstirii Viforita iar o au mutat ei mai jos, fără de vad, făcînd alt iaz nou, pentru ei și cu această moară a lui a făcut multă stricăciune morilor din jos, astupînd iazul cel vechi“. După „multă pîră și gilceavă

⁵ *Călători*, I, p. 442.

la divan“ între pricinași, „ieșind domnia mea la primblare împreună cu boierii domniei mele și trecînd pe acolo însumi domnia mea, am mers de am văzut morile acestea și fiindu-le pus Pascale vornicul făr de cale și făr de vad, unde nu s-au căzut, s-au cunoscut lucrul de toată stricăciunea morilor iaste de moara ce au făcut Pascale vornicul și am adeverit că acel vad ce au cumpărat Pascale vornicul este rău — și la zilele Radului vodă au fost mai avut judecată și acele mori iară s-au tăiat cu judecată și de atunci pînă acum au stătut acel vad tot pustiu, făr de apă“. Ca urmare domnul și divanul dau voie mitropolitului, iegumenilor Stelei și Viforitei și logofătului Negoită, care aveau mori din jos de cea a lui Pascale „să-și destupe iazul lor cel bătrîn, care au fost umblat apa morilor mai înainte, să dea apa pe acolo după obicei și morile călugărițelor să le mute la locul lor în vad unde au fost mai dinainte vreme iar iazul ce au făcut Pascale vornicul făr de cale, acela să rămîie în uscat și făr de apă“⁶. Cîțiva ani mai înainte, în 1692, cînd încă nu era gata de locuit vechea reședință domnul scria „vouă țirgovișteanilor și altora care aveți mori în iazul cel bătrîn“ că mitropolitul se plîngea „cum că mai denainte vreme au fost obiceiul pentru acele mori cînd s-ar fi stricat zăgazul undevași d-începutul morilor de sus, de la moara Viforității în jos, cîte mori au fost au sărit stăpînii morilor cu care și cu oameni de au dres zăgajul pe unde au fost stricat și au fost umblînd toate morile, iar de la o seamă de vreme încoace, cine cum poate îl drege numai la moara lui și morile unora umblă și ale altora stau“. Domnul le poruncea „să sară cu toți să dreagă iazul de sus pînă jos, cine cîte roate de moară va avea atîtea care și cu oameni să pornească, cum a fost obiceiul și mai înainte vreme“.⁷

Și pentru moară, cu părțile ei componente, terminologia este de asemenea o valoroasă moștenire daco-romană, care demonstrează vechimea folosirii acestei instalații de apă de către poporul nostru : moară din mola, roată din rota, cupă din cuppa, dinte din dentem, măsea din maxilla, piatră din petra, stătătoare din sto-stare sau zăcătoare din jacere, cea de jos și alergătoare cea care se învîrtește deasupra, din allargare, fus din fusum, călcii din calcaneum, braț din brachium, cai din caballi, coardă din chorda, fruntar din frontale, ciutură din cytola, cruce din crucem, broască din broasca, brotac din brotacus, a măcina din machinare, a fereca din ferecare, a drege (și direge) pietrele morii din dirigere făină din farina, căuc (căuș) din cavus, toate constituind fondul principal de cuvinte din vechiul morărit, la care s-au adăugat în cursul secolelor cuvinte împrumutate de la conlocuitori de alte origini etnice, mai ales de la slavii de sud.

Nu mai puțin merită o atenție deosebită folclorul românesc cu cîntece, strigături, expresii și zicale legate de mori, morari și morărițe care arată cît de vechi și de populare au fost aceste instalații în trecutul poporului nostru. Parte din aceste producții literare populare au fost culese și publicate ca documente vii existente în limba română.⁸

⁶ Arh. St. Buc., mss. 127, f. 393 v.

⁷ Arh. St. Buc., mss. 127, f. 393.

⁸ Cf. C. C. Giurescu, *Contribuții la istoria științei și tehnicii românești în secolele XV — începutul sec. XIX*, București, 1973, p. 139 ; C. C. și Dinu C. Giurescu, *Istoria românilor*, București, 1974, I, p. 150 ; *Dicționarul explicativ al limbii române*, București, 1975, p. 560.

Proprietatea asupra morilor era atît particulară, a orășenilor și boierilor cît și a diferitelor instituții, domnia, mitropolia sau mănăstiri.

Încercăm să localizăm morile citate de documente cu ajutorul puținelor indicații topice cuprinse în ele.

Morile domnești. După cum am amintit cel mai vechi document cu privire la mori este cel care cuprinde dania domnului Mihail Mircea către Cozia a 10 case din Tîrgoviște scutite de toate dările, afară de „birul și oastea și să lucreze la moară iar altele nimic să nu aibă amestec cu orașul“. Moara indicată era deci o moară domnească, la care erau obligați să lucreze toți orășenii, inclusiv cele 10 case dăruite Coziei, rămase în această privință în „amestec cu orașul“.⁹

Peste cîtiva ani, în 1421, domnul Radu Praznaglava întărea Coziei „la Tîrgoviște metohul și două mori și 10 sălașe“ din care înțelegem că între timp primise și două mori iar cele 10 case dăruite de Mihail Mircea erau 10 sălașe de țigani, după formularea documentelor în „amestec“ cu orașul, deci fără să fie socotiți robi.¹⁰ În documentul de întărire al acestei danii de către domnul Dan al II-lea nu se mai amintește rezerva cu privire la bir, oaste și lucru la moară ci se precizează că „întru nimic să nu aibă vreun amestec cu orașul domniei mele și să slujească numai acelor două mănăstiri ale domniei mele.“¹¹

Dintr-un document din anul 1450 aflăm că cele două mori ale Coziei de la Tîrgoviște, fuseseră dăruite una de Cazan logofătul și fratele său Radu iar a doua de Manea Udriște, „două într-o casă“. Este vorba deci de o singură moară cu două roți.¹² Printr-o înțelegere din anul 1478 domnul Basarab Tepeluș dădea Coziei moara domnească de la Rîmnic, pe Olt iar egumenul Ilarion „au dat domniei mele morile care sînt la Tîrgoviște ca să fie domnești“.¹³

Mai tirziu domnul Alexandru al II-lea (1568—1577) schimbă morile domnești de la Tîrgoviște „din sus de cetate domniei mele“ cu cele ale mitropoliei, de la Gherghița, după cum întărea în 1579 Mihnea Turcitul mitropolitului Serafim „ca să fie sfintei mitropolii morile de la Tîrgoviște, din sus de oraș, au fost de moștenire ale mitropoliei. Și a văzut răposatul părinte al domniei mele, Alexandru voievod, cartea de moștenire a răposatului Radu voievod. Iar la aceasta domnia lui a gîndit și a socotit că-i trebuie domniei lui morile de la orașul Gherghița să le dea în preț cu orașul Gherghița, de a schimbat răposatul părinte al domniei mele, Alexandru voievod, cu răposatul părinte chir vlădica Eftimie, de a dat domnia lui morile de la Tîrgoviște din sus de cetatea domniei mele, pentru morile de la orașul Gherghița“¹⁴. Mitropolia stăpînea această moară și în 1685 cînd Rada a lui Calotă, cu ginerele ei Ivan și fiica ei Marica dădeau mitropoliei din Tîrgoviște un loc de casă „lîngă moara mitropoliei din sus de Curtea domnească întinzîndu-se cu un cap pînă în moară și cu un cap pînă în „ulița lîngă casa Fusii“, iar în 1692 Cîrstea,

⁹ D.I.R., *Țara Românească*, sec. XIII—XV, nr. 39.

¹⁰ *Idem*, nr. 63.

¹¹ *Idem*, nr. 64.

¹² *Idem*, nr. 107.

¹³ *Idem*, nr. 158.

¹⁴ *Idem*, *Țara Românească*, veac. XVI, vol. IV, nr. 429.

feciorul lui Iarache Ghieba din Săcuieni dăruia mitropoliei din Tirgoviște un loc de casă „care merge din ulița cea mare pînă în moara mitropoliei”¹⁵. Din secolul al 18-lea nu mai sînt amintite aceste mori ale mitropoliei ci s-a păstrat numai denumirea morilor domnești. În 1846 bătrînul Velea declara în fața unor alegători de locuri că vîrsta lui era de peste 100 de ani și știa că „curgerea iazului domnesc era pînă supt coastă și curgea apa pînă din sus de baie și mergea la moara domnească și de multe ori m-am scaldat la scocurile morii”. Mai tîrziu nu se mai pomenește nimic despre aceste mori, nici ca mori domnești nici ale mitropoliei, deoarece s-au părăsit. Locul acestor mori se afla la cca 150 m nord de Curtea domnească, în scobitura mai adîncă din terasa din dreapta Ialomiței.

Moara mitropoliei. Mitropolia mai avea o moară în cealaltă parte a iazului, din josul orașului. Locul fusese domnesc și la 26 aprilie 1646 domnul Matei Basarab îl dăruise vornicului Dragomir Crețulescu care a făcut acolo mori, a plantat vie, a sădit grădină și a pregătit o livadă de fin. În anul 1665 moștenitorii vornicului Dragomir au dăruit mitropoliei Tirgoviște morile cu via, grădina și livada dimprejur, promise de vornic încă din timpul vieții sale dar murise fără să apuce să facă actul¹⁶. În 1809 moara nu lucra și în contractul arendării mitropoliei din Tirgoviște de către protosinghelul Azarie i se punea sarcina de a o repara și a o da în producție cu ajutorul poslușnicilor, scutelnicilor și al robilor mitropoliei. Mai tîrziu era numită Moara de zid și arendată la diferiți amatori, dintre care unul, Costea Lambru și-a făcut și el o moară din jos de cea a mitropoliei, pe la mijlocul secolului trecut. După secularizare era înregistrată ca proprietate de stat „o moară de zid a mitropoliei, ruinată”, în anul 1867. Ajungînd proprietate particulară prin cumpărare de la stat a fost repusă în funcțiune tot cu roți cu palete pînă în anul 1939 cînd Gh. Săndulescu i-a instalat motor electric și valț. În prezent funcționează cu regim prestator în cadrul Intreprinderii de morărit și panificație.

Moara Gorgota. A fost făcută de mitropolitul Eftimie pe vremea domnului Alexandru Mircea (1568—1577), în dreptul bisericii Stolnicului. Mitropolitul găsise mănăstirea Gorgota pustiită și sărăcită, încît „nu avea nimic cu ce să se ție călugării și nici o hrană și viile pustiite și casele toate dărîmate și risipite și neîngrădite”. Pentru îndreptarea situației mitropolitul a pus ispravnic pe egumenul Spiridon de la Dealu „și i-am dat asprii de la vlădicia mea, asprii mei și a lucrat viile și a făcut această moară”, care este la Tirgoviște. Locul morii se lărgea în anul 1602 prin dania județului Chirfote a unui loc de casă pe care-l cumpărase de la Dan Cocora iar în 1607 călugării cumpărau „un loc de casă cu casă gata lingă metohul de la moara Golgotei de la Stan și Dobru cu fiii lor Nedelea și Dumitru”, printre martori fiind și Radul morar, probabil chiar de la moara Gorgotei. În anul 1620 Isar al lui Nedea vindea mănăstirii Gorgota un vad de moară dăruit de Radu Șerban pe care în 1659 i-l întărea domnul Mihai Radu printr-un act în care asigură mănăstirea că orice moară se va așeza pe aproape de cea a mănăstirii va fi desființată dacă-i va produce vreo stricăciune sau

¹⁵ Arh. St. Buc., mss. 127, f. 391.

¹⁶ *Idem*, mss. 127, f. 394.

Moara Gorgota 1937. Acuarelă de A. Vasilescu

pagubă¹⁷. Era un vad pe care nu s-a mai construit altă moară. Moara veche a continuat să funcționeze tot pe numele mănăstirii Gorgota pînă la secularizarea averilor mănăstirești în 1863. Comisia din 1867 o înregistrează ca „o moară ruinată de lemn, cu 2 roate, o căsuță și două pătule, a Gorgotii“. După cîțiva ani moara a fost cumpărată de Ioan Crețulescu de la care au arendat-o mai mulți localnici pînă cînd a cumpărat-o Ghiță Curelea, care o stăpînea în 1904. Ultimul ei proprietar, Florea Catangiu a trecut cu moară cu tot în C.A.P. Tîrgoviște. În 1968 moara a fost desființată și mutată în cartierul Matei Voievod, unde funcționează în prezent cu motor electric.

Moara Dealului. Vadul morii a fost dat mănăstirii de vistierul Livrea pe la jumătatea sec. XVI-lea. În 1612 domnul Radu Mihnea întărea mănăstirii Dealului „locul lui Livrea vistier cît au ținut casele și locul lui și cu vadurile de mori“. În 1614 în acest vad existau mori în ființă, deoarece documentul specifică „să fie sfintei mănăstiri morile

¹⁷ *Idem*, mss. 231, f. 14.

care sînt în jos, la apa Ialomiței, la Tîrgoviște, pentru că jupan Livrea vistier a miluit sfînta mănăstire cu acest vad unde sînt aceste mori, cu acel loc, în vremea vechilor domni dinainte, care din aceea vreme pînă astăzi a ținut sfînta mănăstire acest loc unde sînt morile cu bună pace“¹⁸. Pe vremea domnului Radu Mihnea „un om anume Alexe din Tîrgoviște s-a sculat și a venit cu pîră înaintea domniei mele, cu părintele vlădica Matei și cu ceilalți călugări bătrîni mănăstirești. Și așa a pîrit Alexe înaintea domniei mele că este al lui acel loc unde sînt morile mai în jos de sfînta mănăstire și a fost cotropit“. Domnul și divanul au hotărît să se facă cercetare la fața locului prin Vasile vistier care a strîns mai „mulți oameni buni, orășeni“ și a dovedit că locul era într-adevăr al mănăstirii, dăruit de Livrea vistier „iar Alexe nici o treabă și amestec n-a avut cu acest loc“ și „a rămas Alexe de lege și de judecată“ întărind mănăstirii „să fie acest loc și cu morile dedină, ohabă.“¹⁹

Moara a suferit numeroase prefaceri care nu i-au mai lăsat nimic din ceea ce a fost moara veche din secolul al XVI-lea.

În anul 1803 Ion sin Vișa și Dumitru sin Constantin „avînd noi meșteșugul tăbăcării“ făcuseră un coșar pe moșia mănăstirii Dealu „din sus de la moara din oraș“.

În anul 1858 se repara din nou cu lemne aduse din pădurea Ocnîța : urși pentru temelii, un dințar la stăvilar ,taraci, blăni de fag, colaci pentru roate, blăni pentru înlocuirea peretelui morii dinspre apă, pari pentru zăgaz și 12.000 uluci pentru învelitoare.

Comisia care evalua în 1867 bunurile statului rezultate din secularizarea averilor mănăstirești înregistra o moară ruinată de lemn cu 2 roate și o căsuță ruinată a mănăstirii Dealului, arendată lui Matei Iacov“²⁰.

Vadul a fost puțin mai jos de actuala brutărie Dîmbovița și a ajuns în stăpînirea a diferiți particulari prin cumpărări, ultimul ei proprietar Vasile Daffu reconstruind-o din zidărie și funcționînd în continuare cu roți hidraulice cu palete. A fost naționalizată în 1948 și după cîva timp desființată.

Moara mănăstirii Panaghia. Pe la începutul domniei, Radu Șerban a dăruit marelui său postelnic Leca, drept răsplată pentru slujba lui, un vad „pe locul domniei mele“ unde Leca „a cheltuit de a făcut două roate de moară în acest vad de moară în apa Ialomiței, pe asprii lui drepți, din avutul lui“ și „le-a tot ținut și s-a hrănit cu ele pînă astăzi“. La 17 iunie 1608 Leca dăruia mănăstirii Panaghia, ctitoria cumnatului său Udrea Băleanu, „două roate de moară, care sînt făcute din sus de grădina domniei mele, împotriva grajdurilor“²¹.

Mai tîrziu nu se mai pomenește despre această moară. După indicațiile date de întărirea domnului Radu Șerban moara se afla pe iazul morilor, în dreptul grajdurilor domnești. În apropiere se afla și casa lui Leca.

Moara mănăstirii Cobia. Domnul Matei Basarab a făcut niște mori la Tîrgoviște pe care le-a dăruit mănăstirii Cobia din județul Dîmbovița.

¹⁸ D.I.R., *Țara Românească*, veac XVII, vol. II, nr. 267, p. 300.

¹⁹ *Ibidem*, p. 300.

²⁰ Arhivele St. Tîrgoviște, Fond Judecătoria Tîrgoviște, Condica 125/867.

²¹ D.I.R., *Țara Rom.*, veac XVII, vol. I, nr. 294, p. 326.

La câteva luni după moartea donatorului, la 6 iulie 1654, domnul Constantin Șerban întărea mănăstirii Cobia „morile care sînt din josul orașul domniei mele din Tîrgoviște, ce le-au fost făcut răsposatul Matei Voievod“²². Cu timpul moara s-a părăginit și s-a desființat. Pe vremea domnului Constantin Brîncoveanu, egumenul mănăstirii a încercat să facă o moară din nou dar a fost împiedicat de jupăneasa Andreiana a lui Șerban vornicul. Abia în 1714 domnul Ștefan Cantacuzino a făcut dreptate mănăstirii întărindu-i printr-un act dreptul de a stăpîni vadul de moară de la Tîrgoviște.²³ Tradiția locală nu mai păstrează amintirea vreunei mori a mănăstirii Cobia la Tîrgoviște.

Moara mănăstirii Radu vodă. Simion Mălai, „ce au fost vistiernic mare la Moldova“ dăruise un vad de moară mănăstirii din București în anul 1642—1643. După părăsirea reședinței domnești de la Tîrgoviște moara se desființase și nu se mai știa nici locul unde fusese instalată. Alegătorii chemați de egumenul mănăstirii în anul 1751 spuneau: „va fi fost vad mai înainte că am pomenit și noi pari în apă, dar fiind lucru necăutat de atita vreme și făcîndu-se den jos moara Gorgotei, vedem că pe drept acel loc iaste înecătură, s-au stricat acum“. După indicațiile documentului locul se afla în dreptul caselor lui Simion Mălai, cu puțin mai sus de moara Gorgotei.²⁴

Moara mănăstirii Mărgineni. Pe vremea domnului Matei Basarab, egumenul Teodol a construit o moară la Tîrgoviște pe locul orășeanului Stoica. De teamă să nu fie și ei împresurați, vecinii dădeau răvaș lui Stoica să-și pretindă locul cotropit. Abia în 1654 „unchiaș Stoica împreună cu ginerii săi dădeau act egumenului Mitrofan de la Mărgineni că s-au tocmit și ș-au vîndut vadul de moară mănăstirii. Moara se afla „între morile vlădicești și între morile Fotei și cu loc împrejur“, în partea de sud a iazului morilor.²⁵

În sesc. XIX mănăstirea Mărgineni mai avea o moară aproape de extremitatea sudică a iazului. În 1808 mănăstirea a închiriat vadul cu embatic de 30 lei pe an orășenilor Enache și Sandu Negoită. Enache a înzestrat cu moara pe fiica sa, la căsătoria cu Gavrilă Dimitriu. Acesta a vîndut-o prin constrîngere în anul 1821 cumnatului său Răducan Canache care, la facerea actului, a dăruit venitul unei roți maghistratului orașului pentru întărirea cumpărării. Gavrilă își recîștigă moara în 1824 prin judecată. Maghistratul orașului continua să pretindă venitul unei roți de la această moară și în urma unui proces se hotărăște că desființîndu-se vînzarea din 1821 se desființa și legatul venitului dăruit maghistratului.

Pe de altă parte embaticarii nu-și respectau obligațiile nici față de mănăstire și în anul 1836 egumenul Ioachim a dat în judecată pe Gavrilă Dimitriu (Șchiopul) ginerele lui Enache și a obținut sentința ca mănăstirea să plătească lui Dimitriu costul construcției, 4000 lei, iar mănăstirea să-și păstreze vadul și moara. Cu apeluri și recursuri procesul a continuat pînă în 1856 cînd Gavrilă Dimitriu rămîne stăpîn pe vad și moară cu obligația să plătească embaticul contractat. În anul

²² G. Potra, *Tezaurul documentar al jud. Dîmbovița*, București, 1972, nr. 451.

²³ Arh. St. Buc., Fond Radu Vodă, XVI/23, CII/2.

²⁴ *Idem*, mss. 454, f. 327—328.

²⁵ Arh. St. Buc., mss. 705 f. 596.

1832 moara își avea iaz propriu tras din Ialomița, în lungime de 195 stinjeni pe moșia mănăstirii Mărgineni și încă 390 stinjeni de la zăgazul Ialomiței la vale. Locul morii a rămas în vadul vechi pe malul iazului mare al morilor, prelungit pînă acolo. În sec. al 18-lea se mai numea „Moara la ceair“ din cauza vecinătății izlazului poștei cu cai din marginea de sud a orașului.

În 1860 mănăstirea Mărgineni cerea judecătoriei să se interzică lui Grigore Gavrilescu de a împrejmui locul curții, unde își făcuse case de zid și sădise pruni. După secularizare Gavrilescu și-a răscumpărat embaticul de la stat și a rămas deplin stăpîn pe moară și terenul din jur, care-i poartă pînă astăzi numele. Peste cîțiva ani își ridică tot acolo și o fabrică de spirt. În prezent clădirile sînt proprietate a IAS Răzvad. În vadul morii stau mărturie zidurile și stilpii din beton care susțineau axele roților cu palete și zăgazurile.

Moara mănăstirii Stelea. În anul 1714, cu aprobarea patriarhului Ierusalimului Hrisant, care se afla atunci în Tîrgoviște, soborul mănăstirii Stelea a hotărît să vîndă niște locuri de prăvălii din Tîrgoviște lui Radu Dudescu, cu 50 de taleri, „cu care bani a făcut morile mănăstirii ce sînt în iezerul Tîrgoviștei, cu porunca patriarhului“²⁶. Morile se aflau pe locul mănăstirii, „între riuri“, pe vechiul iaz mare al morilor, care curgea pe lîngă zidurile de incintă ale curții domnești și ale bisericii sf. Vinerii.

Lucrarea din 1714 era o refacere a unor mori mai vechi, care existau în 1697 cînd domnul Constantin Brîncoveanu judeca plingerea mitropolitului și a egumenilor Stelei și Viforitei împotriva lui Pascale vornicul. Moara a dispărut pe la mijlocul sec. al 18-lea o dată cu schimbarea cursului iazului vechi mai spre Ialomița.

Moara mănăstirii Viforîta. La sfîrșitul sec. al 17-lea mănăstirea Viforîta avea o moară mai jos de „Moara de sub mal“ a Zanferei, fiica lui Dumitru Avanu, vătaful din Tîrgoviște. Amîndouă morile au ars în timpul invaziei austrieșilor din 1689 după care mănăstirea și-a refăcut morile „și puindu-le mai sus i-au înecat vadul ei (Zanferei) de moară“. Zanfira vrînd să vîndă vadul ei lui Pascale vornicul și găsind vadul înecat s-a plîns domnului Brîncoveanu care a poruncit ca mănăstirea să plătească vadul Zanferei sau să-și mute moara pe vechiul loc. Cumpărînd vadul Pascale vornicul și-a pus moara mai jos decît vadul vechi „și moara mănăstirii Viforîta iar o au mutat ei mai jos, făr de vad, făcînd alt iaz nou pentru ei“, astupînd iazul cel vechi și provocînd prin aceasta stricăciuni morilor din jur. Judecata domnului Brîncoveanu din anul 1697 hotăra să se destupe iazul cel vechi și „morile călugăriștelor să le mute la locul lor în vadul unde au fost mai denainte vreme“²⁷.

Mănăstirea închiria vadul și morile, fiind construcții ușoare din lemn se prăgineau repede. În 1786 era din nou numai „vadul Viforitei“, din sus de „vadul ce scoboară la moara lui Negoită logofătul“, cum se va pomeni și mai tîrziu, la capătul dinspre iaz al actualei intrări la Sere. Dincolo de iaz și albia Ialomiței se afla moșia mănăstirii Viforîta.

²⁶ *Idem*, mss. 449, f. 537 v.

²⁷ *Idem*, mss. 127, f. 393 v.

Moara mănăstirii Mărcuța. În prima sa domnie Alexandru Ipsilante (1774—1782) cumpărase o moară dela un preot Mihai și o dăruise mănăstirii Mărcuța, care „din vechime are și moșie mai la vale de moară“ — moșia Nisipurile. I se spunea și moara de la Herăstrău din cauza Joagărului din apropiere minat tot cu energia hidraulică a iazului morilor²⁸.

În anul 1843 Iordache Nițescu avea cu arendă câteva pogoane arătură și o moară „ce-i zice a Hierăstrăului, aci în preajma orașului, de la eforia casei luminăției sale d. Epsiland“. În 1859 stăpînea această moară Gh. Ludescu, probabil cumpărată de la eforia Ipsilanților și tot prin cumpărare a ajuns în 1883 în proprietatea căpitanului medic dr. Irescu. Moara a dispărut în timpul primului război mondial și nu i se mai cunoaște nici o urmă, afară de drumul de acces pînă la vadul din iazul mare al morilor.

Moara de sub mal. După un act din 1614 al lui Stoica județul cu cei 12 pîrgari ai orașului Tirgoviște, niște grădini cumpărate de Stelea spătaru pe vremea lui Mihnea turcitul (1573—1583, 1585—1591) se aflau „preste apă, între riuri, lîngă moara Spinciului, din jos“²⁹. Peste cîtiva ani, în 1617, Spinciu și cu fiii săi Efrem Diaconul și Pană vindeau „moara de sus, de supt mal“ toată, cu amîndouă roatele, diaconului Danciu și lui Neagoe, cu 32.000 bani gata.³⁰ Spinciu întărea vînzarea cu încă un act în 1619. În 1627 „Sima, nepoata Barbului, călugărul cel bătrîn din oraș din Tirgoviște“ își vindea partea ei lui Mihai Ergopol cu 15.200 bani, explicînd că „într-acea moară am fost doi părtași pre doao roate... eu și Duca diaconu... și iaste moara în capul orașului din sus, ce să zice Moara de supt mal“.³¹

Partea lui Danciu ajunsese în stăpînirea fraților Manole și Iorga, feciorul popii Danciu „că am fost eu mai volnic decît jupînul Mihai, de am răscumpărat o roată de moară, care s-a tras a noastră de moșie, den susul orașului, de suptu mal, cu moara jumătate și cu locul din afară, cît se va alege, de la Manole și de la frate-său Iorga“.

Popa Radu avea drept de protimis dar n-avea cei 50 de galbeni de răscumpărare pe care i-a dat Mihai Iergopol și au ajuns la înțelegerea ca popa Radu să-i întoarcă jumătate din preț, 25 de galbeni și „să fim amindoi frați pre acea roată de moară“.³²

Mihai sau fiul său Pătrașcu a reușit să reunească stăpînirea asupra acestei mori și să o păstreze pînă în anul 1661 cînd domnul Grigore Ghica întărea dreptul de stăpînire asupra întregii mori logofătului Radu Țigănescu, „două roate de moară la Tirgoviște, den sus, în apa Ialomitei, cu locul morii împrejur și cu tot venitul“. Pătrașcu Iergopol se îndatorase la Radu Țigănescu cu 207 unghi și pusese moara zălog. La împlinirea sorocului de plată feciorii lui Pătrașcu, Mihai și Moga n-au putut plăti datoria și prin judecată, stăpînirea întregii mori a fost atribuită lui Radu Țigănescu.

²⁸ Fr. J. Sulzer, *Geschichte des transalpinische Daciens*, I, p. 322; „An der Ialomitza, oder vielmehr an einer Arme derselben ist gleich ausserhalb der Stadt anlangst eine Sägmühle, die einzige in der ganze Walachey, wo sonst und bis zur Stunde noch die Diele mit dem Weile aus dem Bäumen ausgehauen werden“.

²⁹ *DIR, Țara Rom.*, veac. XVII, vol. II, nr. 235.

³⁰ *Idem*, veac. XVII, vol. III, nr. 141.

³¹ G. Potra, *Tezaur*, nr. 256.

³² *DRH*, XXIII, nr. 446, p. 656.

În același loc, sau pe aproape era vadul pe care-l vindea Zanfira fiica lui Dumitru Avanu la 8 ianuarie 1696 lui Pascale, vornicul Tirgoviștei „din susul morii sf. mănăstiri Viforita“. După cumpărare popa Mihai și preoteasa lui Dragna și alți nepoți ai lui Dumitru Avanu au ridicat pretenții că vadul ar fi fost al unchiului lor și li se cuvenea o parte din banii vânzării. Judecata domnului constată că vadul reclamat nu fusese al lui Dumitru Avanu ci era moștenirea Zanfiriei, a doua soție a lui Avanu, de la mama ei Neaga, întărind încă o dată stăpînirea legitimă a lui Pascale Vornicul.³³

După Pascale nu mai este amintită moara de sub mal și nici pe teren nu se mai păstrează nici o urmă.

Moara lui Negoită. Printre proprietarii nemulțumiți de instalarea morii vornicului Pascale, care apelau la judecata divanului și a domnului Brincoveanu în anul 1697 era și Negoită logofătul.³⁴ Moara și-a păstrat numele pînă la sfîrșitul secolului al XVIII-lea, deși în diețile moștenitorilor lui Negoită, Bădica logofătul din 1748 și a Neagai din 1767 nu figurează. În 1786 este amintit „vadul ce scoboară la moara lui Negoită logofătul în vale“. După indicațiile topografice ale documentelor, moara se afla în capătul dinspre iaz al prelungirii actualei străzi Vărzaru.

Moara Grecenilor. În vadul lui Negoită sau aproape de acesta se afla în 1786 moara lui Grigore Greceanu. Moștenitorul său Scarlat Greceanu a vîndut odată cu casa și celelalte cuprinsuri din jur și moara din iaz, la 30 iulie 1818, polcovnicului Iordache Axiopolitul. În 1836 moara era în stăpînirea Sultanei Cornescu, cumpărată de la Mihalache Bujoreanu. Împotriva acestei cumpărări obținea drept de protimis Elenca Fundățeanu cu despăgubire de cheltuielile făcute de Sultana. În 1843 stăpînea moara Nicolae Calciu care se pare că a fost și ultimul ei proprietar, deoarece la sfîrșitul secolului trecut nu mai era amintită în partea de sus a orașului altă moară afară de cea a lui Jelescu. Vadurile de mori din această parte a orașului deveniseră improprii prin construcția mai întii a podului Mihai Bravu, la mijlocul secolului trecut și a podului de cale ferată de la Teiș la sfîrșitul aceluiași secol.

Moara Jelescu. Lucrările hidrotehnice de la Tirgoviște au fost restaurate și întreținute de ultimul domnitor care a rezidat în vechea capitală, Constantin Brincoveanu. După 1714, bazinul de acumulare din care o cunoaștem este aceea pe care Ecaterina Canache o vindea în anul locul era un bun vad de moară a fost folosit ca atare. Prima moară pe care o cunoaștem este aceea pe care Ecaterina Canche o vindea în anul 1829 lui Dumitru Sirbu. Împotriva vânzării contesta Gavrilă Dimitriu invocînd dreptul de protimis. Moara a rămas în stăpînirea lui Dumitru Sirbu care făcuse și o povarnă și cîrciumă lingă moară. În 1845 Năstase brutarul cumpăra o moară afară din „cetatea orașului“. La 3 februarie 1858 Năstase vindea lui Ioniță Sibianu: „moara și pîua ce o am vizavi cu moara aici din susul orașului Tirgoviște, pã apa Ialomiței, pã loc moștenitor, însă moara și pîua cu cuprînderca ei din iaz pînă în

³³ Arh. St. Buc., mss. 449, f. 538.

³⁴ *Idem*, mss. 127, f. 393 v.

matca Ialomiței, adică casele, magaziile, povarna și orice clădire să află în suprafața aceluia loc³⁵.

Moara a avut mai mulți moștenitori și cumpărători succesivi continuând să existe din sus de halta Teiș pînă în primii ani de după cel de al 2-lea război mondial, cînd era cunoscută sub numele de moara Mărțica și Jelescu. În perioada interbelică a funcționat cu turbină hidraulică.

Moara Sandu Brutaru. Pe un iaz aparte, tras din Ialomița, se afla din anul 1800 moara lui Sandu Brutaru în tovărășie cu Costache Codreanu pe moșia mănăstirii Stelea, căreia îi plăteau embatic 4 ocale de ceară pe an, afară de o oca făclii pentru grădină, casă și povarnă. Prin moșteriri moara ajungea la Costi Potiroglu și apoi la fiica acestuia Marița Stănescu, care o vindea în 1837 lui Ioniță Potlogeanu, tistul de dorobanți, cu 3150 lei. Moara avea două roate, o casă de zid cu pivniță, o povarnă lingă moară și grădină cu pruni în jur. În 1855 era a lui Ilie H. Grigore care în 1862 a refăcut-o în întregime cu o snigură roată, dar în anul următor nu mai lucra.³⁶

Moara Fussea. A fost construită de Negoită Fussea în anul 1778 în urma unei înțelegeri cu egumenul mănăstirii Stelea, Leontie, care ceda vadul primind în schimb o vacă, două iepe și 10 stupi. În prima jumătate a sec. al XVIII-lea locuitorii din această parte a orașului deviaseră cursul iazului depărtîndu-l de malul terasei pînă la 200 m spre Ialomița, cu scopul de a lărgi terenul pentru grădini de pomi și zarzavaturi. Pe acest iaz nou și-a făcut Negoită Fussea moara care a fost cea mai mare și mai perfecționată din Tîrgoviște la sfîrșitul sec. al XVIII-lea și în tot cursul sec. al 19-lea funcționînd cu roți cu palete. Moara a fost dată zestre Bălașei Fussea, căsătorită cu Ioan Porfiroghene de la care tot ca zestre a ajuns în proprietatea lui Nicolae Brătescu soțul Ruxandrei. Acesta a restaurat moara veche, făcînd două mori cu cite 4 roți fiecare, cu doi morari și 1 000 ocale pe an capacitate de măciniș în 1863. Alături a instalat o povarnă, un fierăstrău și o cîrciumă. Alecu Brătescu a vîndut toate instalațiile inginerului Külle care i-a mărit capacitatea de măciniș prin introducerea unei turbine și motor cu explozie. După Predinger și Curelea, în 1923 moara a fost cumpărată de C. Baronide care a ținut-o pînă la naționalizare, în 1948, după care a fost desființată și construcțiile demolate. În vad se păstrează zidurile și stîlpii susținători de zăgazuri și axele roților.

Moara N. Andronescu. Pe același iaz cu moara lui Sandu Brutaru se afla moara lui Nicolae Andronescu, ultimul județ și primul prezident al maghiștratului orașului Tîrgoviște. Iazul purta numele lui Andronescu fapt care arată că moara era mai veche decît cea a lui Sandu Brutaru, (datată din anul 1800). Prin 1830 Andronescu a vîndut moara lui Ioan Tollea, care avea o zalhana în apropiere și luase în arendă carierele de piatră de la Pietrari, care furnizau pietre de moară. Atît moara cît și zalhanaua au fost desființate de „potoapele“ inundațiilor Ialomiței așa încît nu mai sînt amintite după jumătatea sec. XIX.

³⁵ Arh. St. Tîrgoviște, Judecătoria Dîmbovița, Condica de vînzări pe anul 1858, f. 7 v—8.

³⁶ *Idem*, Primăria Tîrgoviște, 25/863.

Moara Baronide (Fussea). Acuarelă de A. Vasilescu, 1937

Moara spătarului Cantacuzino a fost construită în vadul iazului morilor, alături, spre „ulița mare“, fiind și casele proprietarului. Prin moșteniri, moara și celelalte averi de la Tirgoviște au ajuns în stăpînirea Hioților care le închiriau la diferiți arendași, deoarece locuiau în București. În 1863, Vasilache Hiotu avea în același vad două mori cu câte două roate fiecare, cu un singur morar. În 1884 moara a fost vîndută lui Sache Negoescu după care s-au schimbat mai mulți proprietari prin cumpărări pînă la Vasile Daffu care a construit-o din zid în 1928—1929 „în locul celei vechi de scinduri care se dărîmă“. Tot el a făcut alături o brutărie.

După naționalizare i s-a mărit capacitatea de măcinș dar în 1959 a fost desființată. În prezent funcționează în același local o fabrică de piine.

Hioții au moștenit de la spătarul Mihai Cantacuzino și moșia cu satul Mahala, lingă Tirgoviște, dincolo de Ialomița. Ei au făcut și acolo o moară pentru a întîmpina nevoile sătenilor din Mahala, pe un iaz propriu, tras pe partea dreaptă a Ialomiței. Această moară a existat în prima jumătate a sec. al XIX-lea pînă ce a fost inecată de o inundație a Ialomiței.

Moara lui Fota cel Mare. Pe la mijlocul sec. al XVII-lea avea o moară pe iazul cel mare Fota negustorul, pe care a lăsat-o moștenire fiilor săi Iane și Despa. O soră a lor, Alexandra, a cumpărat partea lui

Iane și a lăsat-o moștenire fiului ei Negoită, în timp ce partea Despei a moștenit-o fiica sa Calița. Moara se afla „aici la Tirgoviște, din josul orașului, în apa Ialomiței, din sus de vadul Pustiului“, aproape de moara mănăstirii Dealui și de moara veche a mănăstirii Mărgineni. Cu timpul moara s-a stricat și a rămas numai vadul după care a urmat o învoiere între cei doi veri proprietari : Calița ceda cea de a treia parte pe care o avea la moara lui Negoită, cea de sus, iar acesta ceda partea lui, jumătate din vadul morii de jos. După aceea Negoită a cumpărat întregul vad de jos de la Calița, unde a făcut mori noi și în 1699 le-a vândut negustorului Andrei. În 1707 Maria, soția răposatului Andrei cupeț, împreună cu cumnatul ei Para vindeau egumenului Ioanichie de la mănăstirea Dealu moara lor care se afla aproape de moara Dealului. Probabil că au reușit să o răscumpere deoarece în 1709 aceiași vânzători ofereau aceeași moară egumenului Cornilie al mănăstirii Mărgineni, „care moară să hotărește cu moara sfintei mănăstiri,“ dându-i și zapisul de cumpărare de la Negoită sin Anghel³⁷. Locul acestei mori a fost mai sus de actuala „moară de zid“.

Moara lui Răducanu. În vadul unde fusese vadul lui Fota cel Mare sau pe alături, funcționa în a doua jumătate a secolului trecut moara lui Răducanu cunoscută mai târziu sub numele de moara lui Dumitru (Mitică) Nebunul. După cel de al doilea război mondial moara nu a mai funcționat și nu i se mai cunoaște nici o urmă.

Moara Lambrului. Unul dintre arendașii morii de zid a mitropoliei, Costea Lambru și-a făcut o moară proprie mai jos de cea a mitropoliei, pe la mijlocul secolului trecut. În 1861 această moară a fost cumpărată de Sandu Ducea.

Moara Vătămanu. În 1859 Ilie Vătămanu și-a construit o moară din jos de cea a lui Costea Lambru care a funcționat pînă la ultimul război mondial. În 1863 avea în același vad două mori cu câte două roți dar cu un singur morar. Locul morii a fost lingă podul de peste iaz al drumului oborului săptămînal.

Moara Samuel. În sec. al XVIII-lea orașul s-a întins mult spre sud, în afara Sanțului cetății, așa încît pe vremea Regulamentului bariera orașului în această parte se așezase la bifurcarea drumurilor dinspre București și Ploiești. Au continuat apoi să se construiască locuințe în lungul acestor drumuri, prelungindu-se și iazul morilor pe sub terasa din dreapta Ialomiței.

În 1851 Sandu Ducea și-a construit o moară în dreptul bisericii sf. Nifon, într-un vad îmbunătățit de el. Cu timpul și-a lărgit instalațiile așa încît în 1863 avea două mori, fiecare cu câte trei roate, cu o capacitate de măciș de 500 ocale pe an și un singur lucrător, precum și o povarnă³⁸. Moștenitorul său Ilie hagi Ducea a vîndut instalațiile lui Scarlat Tănăsescu în 1875, care a închiriat povarna lui Ion Slavu pentru fabricare de spirt. Atît moara cît și povarna au fost apoi cumpărate de Samuel Avram Iosef care a început pe locul lor, în 1882, construcția

³⁷ Arh. St. Buc., mss. 454, f. 328—330.

³⁸ Arh. St. Tirgoviște, Primăria Tirgoviște, dos. 25/863.

unei fabrici de spirt și a unei mori noi cu două etaje. Locul morii era alături de actuala fabrică de spirt.

Moara lui Lișu. După înființarea cartierului nou al „sîrbilor“, la sudul orașului, la mijlocul secolului trecut, Ilie hagi Sandu Ducea a înființat o moară cu trei roate, în 1860, din jos de cele două pe care le avea în dreptul bisericii sf. Nifon, pentru a prinde cît mai mulți clienți. La această moară avea doi lucrători. Prin cumpărări și moșteniri moara a ajuns în proprietatea lui N. Lișu care o stăpînea în 1887 apoi a lui N. Slavu de la care a fost naționalizată în 1948. În prezent se află în același vad, unde se văd părăsite zidurile și stîlpii de susținere a zăgazurilor și a axelor roților cu palete, deoarece moara actuală folosește motor electric și valțuri, funcționînd în cadrul Întreprinderii de morărit și panificație a județului Dimbovița.

Moara lui Pavel Giurgiuveanu. Acest proprietar în tovărășie cu Enache morarul își făcuseră o moară cu 5 roți în două case și încă o roată pentru piuă din josul morii mănăstirii Mărcuța, în anul 1800.

În anul 1806 venind la Tîrgoviște năstavnicul mănăstirii constata că morile lui Pavel și Enache pricinuiau înecare morii și moșiei mănăstirii și cercetînd mai de aproape afla că noii proprietari de mori se așezaseră în vadul iazului fără nici un drept de proprietate și fără să întrebe pe cineva. Necazul cel mare era că morile acestea fiind noi atrăgeau cei mai mulți clienți pentru măciniș. Se mai invoca ilegalitatea așezării morii la o depărtare de numai 340 stînjeni de cea a mănăstirii pe cînd orînduielele pravilelor cereau cel puțin 700 de stînjeni distanță moară de moară.³⁹ În realitate numărul de stînjeni era o invenție, pravila punînd numai obligația cumpănirii apelor prin meșteri pricepuți, care să asigure că prin așezarea unei mori noi nu se înecau morile din sus și din jos și nici proprietățile vecinilor. Cu toate acestea domnul Constantin Ipsilante, interesat în apărarea mănăstirii Mărcuța, întrucît era ctitoria Ipsilanților, aproba la 17 iunie 1806 sfărîmarea morilor lui Pavel și Enache și despăgubirea mănăstirii, după propunerile ispravnicilor județului Dimbovița și ale marelui logofăt de Țara de Jos. Izbucnirea războiului din 1806 și înlăturarea domnului a suspendat punerea în aplicare a hotărîrii. În 1808 Șerban fiul lui Pavel împreună cu Enache morarul apelau la divan care dădea din nou cîștig de cauză mănăstirii și la 30 iulie 1808 ispravnicii județului raportau că Apostol, copilul de casă de vistierie, orînduit de divan și-a îndeplinit însărcinarea „și moara au tăiat-o iar pentru socoteala pagubelor a rămas pentru cînd va fi arhimandritul de față“. În privința amenințărilor lui Enache morarul împotriva egumenului de la Mărcuța că o „să i-o facă să-l cunoscă“, ispravnicii luaseră măsura să-l dea în chezășia a doi orășeni.⁴⁰

Moara lui Dumitru Ionescu. Aproape de vîrsarea în Ialomița a iazului mare a funcționat între cele două războaie moara lui Dumitru Ioanescu, destinată locuitorilor din Răzvad și Săcuieni. După naționalizare terenul și clădirile au fost integrate la ferma I.A.S. Răzvad.

³⁹ Arh. St. Buc., Mănăstirea Mărcuța, VIII/2.

⁴⁰ *Ibidem*, VIII/8.

O statistică a „stabilimentelor industriale“ din 1863⁴¹ înregistra pe iazul morilor :

Nr. mori	Nr. roate	Proprietar	Anul înființării	Cîte zile lucreaza	Cantitatea în ocale	Nr. lucr.
1	1	Ilie haği Grigore	1862	în nelucrare	—	—
1	2	Iordache Nițescu	1861	neregulat	400	1
2	cîte 3	Ilie haği Sandu Ducea	1853	—	500	1
1	3	„ „	1860	—	—	2
2	cîte 2	Ilie Vătămănu	1860	—	—	1
1	3	Costache Vătămănu	1803	în nelucrare	—	—
1	3	Mitropolia	veche	neregulat	400	2
2	cîte 2	Vasilache Hiot	nu se știe	—	—	1
1	2	Mănăst. Deal	—	—	450	1
1	2	Gorgota	—	—	—	1
2	cîte 4	Alecu Brătescu	1843	—	1000	2

În 1893 erau 11 mori mînate cu energie hidraulică și una cu aburi. Cu perfecționările tehnice și mărirea capacității de producție morile s-au împutinat și au rămas numai pe iazul mare care s-a îmbunătățit ca debit. În 1917 erau 9 mori : Răducan Chirițescu, două ale lui Ghiță Curelea (Baronide și Gorgota), C. Negoescu, I. Lăzărescu, Veta R. Niculăescu, Nae Stănescu, Ilie Vătămănu și Maria Slăvescu. La aceste mori măcinau și comunele vecine. În 1929 erau „trei mori mici de grîu cu apă și motor, din care numai una funcționează și 4 mori de porumb, cu apă“.

După naționalizare au fost lăsate în funcțiune numai morile nr. 1 (Săndulescu) și nr. 2 (Lișu-Slavu) sub conducerea combinatului „Octombrie Roșu“ iar în prezent a Intreprinderii județene de morărit și panificație cărora li s-au mecanizat instalațiile cu motoare electrice și li s-au mărit capacitatea cu valțuri noi.

De-a lungul veacurilor râul Ialomița a constituit pentru Tîrgoviște un factor de importanță economic, igienică și estetică. Iazul morilor a furnizat energia necesară pentru punerea în mișcare a roților de moară, a pivelor și fierăstraielei și cantitățile de apă pentru curățirea zalhanălelor și povernelor ale căror produse erau destinate întregii pieți românești, în continuă creștere.

⁴¹ Arh. St. Tîrgoviște, Primăria Tîrgoviște, dos. 25/1863.